

ქეთევან გოჩიაშვილი

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

**ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკის მეორეული მნიშვნელობის
სწავლებისათვის ქართულში**

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკის მეორეული მნიშვნელობები ქართულში და მათი სწავლების აუცილებლობა ქართულის, როგორც მეორე/უცხო ენის სწავლებისას. გაანალიზებულია ის პრობლემები, რომლებიც, ზოგადად, ლექსიკის და, კონკრეტულად, ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების სწავლების დროს სიტყვების მეორეული (არაძირითადი) მნიშვნელობების უგულებელყოფამ გამოიწვიოს. მასალაში მოყვანილია პრაქტიკული მაგალითები.

მეორე/უცხო ენის მასწავლებლები და თეორეტიკოსები მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დგანან. ნებისმიერი პრაქტიკოსი მასწავლებლისათვის ნაცნობი ვითარებაა, რომ ენის სწავლების პროცესის შემოსაზღვრა კონკრეტული ჩარჩოებით, თეორიებითა და მეთოდებით ყოველთვის სასურველ შედეგს არ იძლევა, მით უფრო მაშინ, როდესაც საქმე ლექსიკის სწავლებას ეხება. თეორეტიკოსები გვთავაზობენ მეორე/უცხო ენის ლექსიკის სწავლების სხვადასხვა ხერხსა და მეთოდს (ენათა ფლობის..., 2008, გვ. 145-157), თუმცა, როგორც წესი, ყურადღების მიღმა რჩება ლექსიკის მეორეული მნიშვნელობა, რომელიც, თავისი არსით, ნამდვილად არ არის მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობისა. უდავოა, რომ ენის შესწავლა, იმავდროულად, კულტურის შესწავლასაც გულისხმობს. ამ პროცესში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სტუდენტისათვის სამიზნე კულტურის შემკვიდრების, ფასეულობების სწავლებას. შემსწავლელის კულტურულ ნორმებსა და წარმოდგენებს, კლიშეებსა და სტერეოტიპებს შეხვედრა უხდება სრულიად ახალ კულტურულ გამოცდილებასთან, რაც, ზოგ შემთხვევაში, იწვევს ამ რწმენა-წარმოდგენებისა და კულტურული ფასეულობების დამთხვევას, ხოლო ზოგ შემთხვევაში ეს ფასეულობები სრულიად განსხვავებულია.

გარდა ამისა, კულტურული კონტექსტის არცოდნამ სტუდენტი შესაძლოა მიიყვანოს ენის / ტექსტის სრულ გაუცხოებად, ე. წ. ფრუსტრაციულ დონემდე ან მცდარ ინტერპრეტაციამდე. კულტურული გამოცდილების გაზიარების თვალსაზრისით, ენის ლექსიკური ფონდის, ლექსიკონის შესწავლა ერთერთი უმნიშვნელოვანესი სეგმენტია. გარდა იმისა, რომ ის არის სამშენებლო მასალა ენისათვის (წარმოთქმასა და გრამატიკასთან ერთად), ძირითადად, სწორედ ლექსიკის საშუალებით ხდება შესაძლებელი შემსწავლელის შესასწავლი (სამიზნე) კულტურის სოციო-კულტურულ კომპეტენციებთან ზიარება. ნაშრომში „ლინგვისტიკა და ენის სწავლება“ დევიდ ვიკინსი წერს: „გრამატიკის გარეშე ძალიან ცოტა რამის გადმოცემა (გამოხატვა) შესაძლებელია, მაგრამ ლექსიკის გარეშე არაფრის გადმოცემა (გამოხატვა) არაა შესაძლებელი“ (ვილიკინსი, 1972). ენამ რომ თავისი უპირველესი ფუნქცია შეასრულოს, ანუ დამყარდეს კომუნიკაცია, საჭიროა სათანადო ლექსიკური მარაგის ფლობა და მისი სწორი გამოყენების უნარი. თუმცა, რასაკვირველია, ლექსიკური ერთეულის შესწავლა არ გულისხმობს მხოლოდ ერთი ენიდან მეორეზე მექანიკური თარგმანის ცოდნას/უნარს, რადგან

ლექსიკა გაცილებით უფრო ღრმა შრეების შემცველია, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს.

არსებობს კულტურული ფაქტორებით გამოწვეული დაბრკოლება ლექსიკის სწავლებისას. ამ დროს სტუდენტებს უჭირთ, ერთმანეთთან დააკავშირონ ახალი ლექსიკა საკუთარ კულტურულ აზროვნებასთან, გამოცდილებასთან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მშობლიურ ენასა (კულტურასა) და სამიზნე კულტურას შორის მნიშვნელოვანი სხვაობა არსებობს (ჰონგი, 2011).

ცნობილია, რომ განსხვავებულ კულტურებში სიტყვები განსხვავებულ მნიშვნელობას ატარებენ, განსხვავებულად აღიქმებიან (ემოციური, ასოციაციური კავშირების, სოციოკულტურული დატვირთვის გამო). ამავე დროს, სწორედ კულტურული განსხვავებულობების გამო სიტყვები სხვადასხვა კულტურულ არეალში იძენენ განსხვავებულ სიმბოლურ მნიშვნელობებსა და კულტურულ კონოტაციებს. ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორების გარეშე ლექსიკისა და, ზოგადად, ენის შესწავლა არ იქნება სრულყოფილი. სამწუხაროდ, ენის სწავლების თეორეტიკოსებისა და პრაქტიკოსებისათვის ეს საკითხი ხშირად ყურადღების მიღმა რჩება.

ავიღოთ, მაგალითად, საყოველთაო გამოყენების სიტყვა **დედა**, რომელიც ყველა ენაში ენის ძირითად ლექსიკურ ფონდს მიეკუთვნება. ეს სიტყვა მდებარეობითი სქესის მშობელს აღნიშნავს, თუმცა განსხვავებულ კულტურებში განსხვავებული სოციალური როლებითა და გავლენით როგორც ოჯახში, ისე შვილის მიმართ. ცნობილია, რომ ქართულ კულტურაში დედასთან ემოციური კავშირი დიდხანს გრძელდება, ის ხშირად მონაწილეობს შვილის მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღებაში ზრდასრულ ასაკშიც კი. დედა აღნიშნავს, აგრეთვე, მრავალთაობიანი ოჯახის ყველაზე უფროსი თაობის წარმომადგენელს, ოჯახის თავს, რომლის ყველა წევრი, ბუნებრივია, არ არის ქალის ბიოლოგიური შვილი. დედა მთავარი წევრია ისეთი სინტაგმებისა, როგორებიცაა: დედაქალაქი, დედასამშობლო, დედაენა, დედაბოძი – რაც, ვფიქრობთ,

ქალისადმი მჭიდრო ემოციური კავშირის მანქნებელია, რადგან ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ სიტყვას ქართულ კულტურაში განსაკუთრებული (პოზიტიური და მგრძობიარე) ემოციური დამოკიდებულება ახლავს.

როგორც აღვნიშნეთ, განსხვავებული სოციოკულტურული ფაქტორებით გამოწვეულმა სხვაობებმა (ნაწილობრივი ან სრული) მნიშვნელობებში ზოგ შემთხვევაში შეიძლება გამოიწვიოს კომუნიკაციური გზავნილის არასწორი გაგება ან არაზუსტი ინტერპრეტაცია.

ანგარიშგასაწევია ის გარემოებაც, რომ ენის ლექსიკური ფონდი თავისი ბუნებით არის ყველაზე ცვალებადი და მგრძობიარე პლასტი ენისა, რომელიც ადვილად ექვემდებარება სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ ცვლილებებს. თუმცა, არსებობს კულტურის შედარებით სტაბილური ასპექტები, რომლებიც შედარებით ნაკლებად ემორჩილება ცვლილებებს და ენის ლექსიკაც მეტ-ნაკლებად მდგრადობას ინარჩუნებს. მათ შორისაა, უპირველეს ყოვლისა, რელიგია, მორალური ფასეულობები, წეს-ჩვეულებები და რიტუალები და ა.შ.

ამ თვალსაზრისით, ენის სწავლების პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ე. წ. კულტურული კლიშეების, კონოტაციების განხილვას, რომლებიც განსხვავებულია ყოველი კულტურისათვის და მათ შორის ქართული სოციოკულტურული მემკვიდრეობის მატარებლებისათვის.

კულტურა ჩვენ გვკარნახობს, რომ თითოეული სიმბოლოს (ან სიმბოლური მნიშვნელობის შემცველ სიტყვას) თავისი დამატებითი მნიშვნელობა მივანიჭოთ. სწორედ ეს „აძლევს“ ზუსტ მნიშვნელობას ამა თუ იმ სიტყვას. ამდენად, ლექსიკის სწავლებისას მის შემსწავლელს, ძირითად მნიშვნელობასთან ერთად, მისი **მეორეული, პერიფერიული** მნიშვნელობებიც უნდა შევთავაზოთ.

ცნობილია, რომ ფერებს აქვთ თავიანთი კულტურულ-ემოციური დატვირთვა, რომლებიც ერთგვარ სააზროვნო სტერეოტიპებადაა ჩამოყალიბებული ყოველი ინდივიდუალური კულტურისათვის. რა თქმა უნდა, ენის შემსწავლელისათვის ფერის ძირითად მნიშვნელობასთან ერთად, ყველა პერიფერიული (მეო-

რეული) მნიშვნელობაც ცნობილი უნდა იყოს.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა „ქართული“ **წითლის** გაანალიზება. ქართულ კულტურაში წითელი ემოციურ მდგომარეობასთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, წითელი დროშის აფრიალება ნიშნავს ისეთ რაღაცას, რაც ადამიანს აბრაზებს.

გაწითლება ქართულ კულტურაში დაკავშირებულია სირცხვილთან, უხერხულობასთან. ბუნებრივია, ეს მასწავლებლის ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს.

განსხვავებული დატვირთვა აქვს წითელ ფერს გამოთქმაში **წითელი ანთო**, რაც ნიშნავს: „საქმე ცუდად წაგივიდა, მოგიხდა რაღაცის (შენთვის სასურველის) შეწყვეტა“.

ჩანს, ქართულ კულტურაში წითელ ფერს უარყოფითი გზავნილის გადმოცემის უნარი აქვს.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს წითელ ფერს ყოფილი სოციალისტური ბლოკის წარმომადგენლებისათვის, მათ შორის – ქართველებისათვის. წითელი აქ რევოლუციის, კომუნიზმის სიმბოლოდ აღიქმებოდა. სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების გამო ფერმა დაკარგა ეს გაგება და დღესდღეობით „ენობრივ-კულტურულ არტეფაქტადღა“ შეგვიძლია განვიხილოთ. თუმცა, ენის სრულყოფილად შესწავლისათვის ამ ფაქტის უგულებელყოფა არ არის მიზანშეწონილი.

შავი კულტურათა უმრავლესობაში ნეგატიური მნიშვნელობის მქონე ფერია. ის უკავშირდება გლოვას, სიკვდილს. უარყოფითი კონოტაციის შემცველია ის შესიტყვებებში **შავი ბაზარი**, **შავი ფიქრები** და ა. შ.

კულტურული ფაქტორის როლის გასარკვევად ერთმანეთს შევადაროთ **შავი** ანგლოამერიკულ სამყაროში, სადაც ის პოლიტიკურად არაკორექტული გამოთქმაა ნეგროიდული რასის წარმომადგენლების მიმართ, ხოლო ქართულ კულტურაში – ის კრიმინალური მენტალიტეტის წარმომადგენლების აღმნიშვნელია: **შავი სამყაროს წარმომადგენელი – შავი**. ბუნებრივია, ამ დამატებითი მნიშვნელობის არცოდნამ ენის შემსწავლელ

ლი შესაძლოა სრულ დაბნეულობამდე და გაუგებრობამდე მიიყვანოს.

შავი დღე („შავ დღეშია“) ქართულში შესაძლო უსიამოვნო პერიოდს (ხშირად, მატერიალურ პრობლემებთან დაკავშირებულს) გადმოსცემს. ბუნებრივია, ენის შემსწავლელის ყურადღება ამაზეც უნდა შევაჩეროთ.

ლურჯი, ცისფერი – ანგლოამერიკულ, ერთი მხრივ, და ქართულ და რუსულ კულტურებს შორის, მეორე მხრივ, ამ ფერის აღქმაშიცაა სხვაობა (ლურჯის გრადაციები ანგლოამერიკულ კულტურაში ბოლომდე დამოუკიდებელი მნიშვნელობის სიტყვებად არ აღიქმება).

ამავე თვალსაზრისით, საინტერესოა „ინგლისური“ ლურჯისა და ქართული ლურჯის შედარება. ინგლისურში ლურჯი უარყოფით ემოციებთან, გრძნობებთან ასოცირდება. **In a blue mood, or having the blues** ნიშნავს ცუდ ხასიათზე, განწყობაზე ყოფნას. ქართული კულტურა ამ თვალსაზრისით ნეიტრალურია. ორივე კულტურაში ლურჯი სოციალურ სტატუსზე, არისტოკრატობაზე მიუთითებს. **He is a real blue blood;** ის ცისფერისხელიანია.

ქართულსა და რუსულში დღეს **ცისფერი** არატრადიციული სექსუალური ორიენტაციის მამაკაცის აღმნიშვნელია, რაც ქართულის, როგორც ტრადიციული კულტურისათვის, უარყოფითი დატვირთვის მქონეა. თუმცა, ეს, ასე ვთქვათ, ტრადიციული ასოციაცია სულაც არ არის: ამ უკანასკნელმა მნიშვნელობამ სრულიად გადაფარა **ცისფრის**, როგორც რომანტიზმის, ამაღლებულობის სიმბოლოს გაგება, რაც ფართოდ იყო გავრცელებული ქართულ კულტურულ არეალში. გარკვეულ ასაკის სტუდენტისათვის, შესაძლოა, ამ ინფორმაციის მიწოდებაც იყოს მიზანშეწონილი.

ქართულ ენაში გვხვდება ლექსემა **მარადმწვანე**, რომელიც ითქმის იმ ადამიანის მიმართ, რომელიც განსაზღვრულ დროში ვერ ასრულებს სწავლას ან ვერ იღებს უნივერსიტეტში ჩარიცხვის თანხმობას და ოდნავ ირონიული ელფერი დაჰკრავს.

ქართულ სლენგში **მწვანე** დოლარის აღმნიშვნელ ერთეულადაც გამოიყენება.

ენის მასწავლებლებს ყურადღების მიღმა არც ეს საკითხები არ უნდა დარჩეთ.

ქართულ კულტურულ სივრცეში **ყვითელს** აქვს მდაბალის, უგემონოს, ბულვარულის, სკანდალურის მნიშვნელობა. ეს კულტურულ ნასესხობათა რიგს მიეკუთვნება, რომელიც თავისი საყოველთაო გავრცელებულობის გამო, თუ შეიძლება ითქვას, ერთგვარ უნივერსალიად იქცა: **ყვითელი პრესა, yellow Journalism; желтая пресса**. საინტერესოა, რომ ქართულენოვან სამყაროში **Yellow pages** ვერ დამკვიდრდა თავისი ამოსავალი მნიშვნელობით.

ქართულის თავისებურებად უნდა ჩაითვალოს, რომ ყვითელს აქვს ავადმყოფობის, ცუდად ყოფნის მნიშვნელობა – **ყვითელი ფერი გადევს, სანთელივით ყვითელია**.

ნაცრისფერი ქართულ სოციოკულტურულ სივრცეში მიჩნეულია მოწყენილობის, ერთფეროვნების, უინტერესობის, არაფრით გამორჩეულობის ფერად.

ქართულ კულტურაში, ისევე, როგორც მრავალ სხვა კულტურაში, **თეთრი** უმანკოების, სიწმინდის ფერია. მას შეუძლია უარყოფითი მნიშვნელობის მქონე სიტყვის მნიშვნელობის პოზიტიურად შეცვლაც კი გამოიწვიოს: მაგალითად, **თეთრი შური**.

თეთრი ყოფილი სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებში კომუნისტების მტრების, მოწინააღმდეგეების, გარკვეული კლასის აღმნიშვნელი ფერი იყო, თუმცა ცნობილი პოლიტიკური პროცესების გამო დღეს ის არქაიზმადაა ქცეული.

ვარდისფერს (თავისი სემანტიკური ვარიაციებით) ქართულში გულუბრყვილობის, პოზიტივის შემცველი მნიშვნელობა აქვს. ამის დამადასტურებელია **ვარდისფერი სათვალთ ყურება**.

ქართულში ის, აგრეთვე, სახის კანის ლამაზ ფერს გადმოსცემს: **ატმის ყვავილის ფერი სახე აქვს**.

ქართულ კულტურაში ის მდებრობითი სქესის სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენელსაც აღნიშნავს, რაც, ცხადია, სიახლეა.

კულტურა ჩვენ გვკარნახობს, რომ თითოეული სიმბოლოს (ან სიმბოლური მნიშვნელობის შემცველ სიტყვას ასოციაციური მნიშვნელობა მივანიჭოთ. სწორედ ეს „აძლევს“ ზუსტ მნიშვნელობას ამა თუ იმ სიტყვას, ხაზავს მის სემანტიკურ ველს. გარდა ამისა, ის იძლევა ენის ბოლომდე „შეგრძნების“ საშუალებას, ამიტომ სტუდენტისა და მასწავლებლის გარკვეული ძალისხმევა ამ მიმართულებითაც უნდა წარიმართოს.

სასწავლო (აკადემიურ) გარემოსთან ერთად კულტურული კონოტაციის შემცველი ლექსიკონის შესავსებად საუკეთესო გზად მიგვაჩნია სამიზნე კულტურის კომპონენტებთან ზიარება (ფილმები, წიგნები, სატელევიზო გადაცემები, პრესა, ენის მატარებელთან პირადი ან ვირტუალური კომუნიკაცია, რადგან, გარდა ამ კულტურული „დატვირთულობისა“, ხშირად მათ მნიშვნელობას კონკრეტული კონტექსტიც ანიჭებს ხოლმე. შემსწავლელი უკეთ იმახსოვრებს და აღიქვამს, როდესაც ის თვითონ აცნობიერებს კონტექსტის ცვლილებასთან ერთად მნიშვნელობის ცვლილებას. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი აქტივობა კი ამის საუკეთესო შესაძლებლობას იძლევა. ვფიქრობთ, ფერების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების სწავლა/სწავლება კულტურული კომპონენტის განუყოფელ ნაწილად უნდა მივიჩნიოთ და ავსახოთ ჩვენს სასწავლო კურიკულუმებსა და სასწავლო (როგორც საკლასო, ისე კლასგარეშე აქტივობებში.

ბამოყენებული ლიტერატურა

- ენათა ფლობის..., 2008 – ენათა ფლობის ზოგადევროპული კომპეტენციები: შესწავლა, სწავლება, შეფასება; თბილისი, საიმედო, 2008.
ვილკინსი, 1972 - David Wilkins, Linguistics and Language Teaching, London, Edward Arnold. 1972.
ჰონგი, 2011 Myung -Soon Hong, Hyang-Ki Min, Culture-Specific Vocebulary Teaching For Active Communication, e-flt.nus.edu.sg., 2011

Ketevan Gochitashvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Towards the Teaching of Secondary Meanings of Words, Expressing Colors in Georgian Language

ABSTRACT

It is obvious that foreign language teaching is the teaching of the target culture, as well. Vocabulary is one of the pillars in terms of sharing cultural experience. Besides the fact that vocabulary is the building material for language, it contains much more deep layers which are related to the culture of the nation. Hence, just an ability to translate one lexical unit from one to another language is not enough.

Foreign language theorists and teachers sometimes do not pay adequate attention to the fact, that there are some obstacles caused by cultural differences between learners' native and target cultures.

No doubt that in different cultures the words have the different meanings, they are differently loaded emotionally, associatively, socio-culturally, so in the different cultural areas words have gained different symbolic meanings and cultural connotations.

In the current report we are exploring the importance of teaching words' cultural connotations while teaching vocabulary expressing colors in Georgian language.

We have come to the conclusions as follows:

- Language teachers are responsible for teaching culturally loaded meanings of vocabulary, expressing colors: Blue _ the color of a romance (one from several culturally loaded meanings) in Georgian. Blue blood _ means someone who is from aristocratic family in Georgian.
- Some similarities can be considered as universal cultural data (facts), but teacher should emphasize the similarities in order to make learning process for students more comfortable and familiar: Black _ the color often associated with negative qualities.
- Some cultural meanings of lexical units might be cultural borrowings (especially between Russian and Georgian languages, from Soviet time period, when both countries were the part of the same political (and partly socio-cultural space): White _ expressing social class, enemies of Soviet authorities in Georgian and Russian.

Differences between languages with this emphasis can be considered as cultural peculiarity. Teacher has a responsibility to explain as precise as possible these meanings to avoid any misunderstanding or misinterpretation: Black _ expressing criminals in Georgian and Afro-Americans in English.